

B

Despre și pentru

Banatul întreg

de

Inginer Aurel Diaconovici.

I.

Capitol introductiv.

Prețul 3 Lei.

Tiparul lui W. Krafft în Sibiu, 1920.

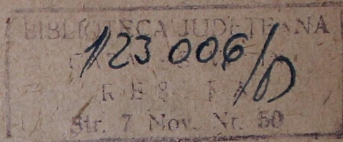
83/498/
D.36

(25808)

B59

1449/83

B

Capitol introductiv.

.....

Pe o seară frumoasă de vară, stam pe malul înalt moldovenesc al Bistriței la Gura Negrii și priveam cum focurile bengale scâldau în lumini de culori variate clădirile și crângurile frumosului oraș Vatra-Dornei din Bucovina.

Șușuitul apelor vii din vale acompaniă glasul clopotelor depărtate, bătaia tobelor și sunetul trompetei, cari vesteau: mobilizarea generală în Austro-Ungaria.

Viforul deslănțuit, cutremurul văzduhurilor produs prin lupta forței brutale contra libertății popoarelor și dreptului, — eram sigur că va naște: unitatea noastră națională.

Pe lângă fericirea ce-o simțeam, cuprins de vraja înfăptuirii idealului nostru secular, sufeream și o durere, gândindu-mă că, în aceste vremuri de adânci prefaceri, Banatul a rămas cel mai greșit cunoscut unghiu al pământului românesc.

Această greșită cunoaștere a Timișanei a zăpăcit și dus în eroare pe mulți scriitori ai noștri, — a influențat în rău pe unii oameni politici, — și a produs și un fenomen ciudat. Un propagandist anume angajat și trimis la Paris, să facă atmosfera favorabilă revendicărilor noastre și prin lucrările sale să convingă lumea întreagă de drepturile noastre incontestabile asupra Banatului întreg, — după ce a compilat o lucrare de mântuială, s'a reîntors în România-Mare, ca adept al ciuntirii Banatului.

Pentru a împedea repetarea unor asemenea fapte dăunătoare, cari dovedesc lipsa de încredere în noi înșine —

ideie ce ni se sugerează neconținut de vrăjmașii neamului nostru, — trebuie să căutăm pricinele răului, să le stărpim din rădăcină, să cunoaștem Banatul în lumina sa adevărată, nu cum este azi înfățișat de dușmanii noștri, cărturari și farisei.

Pentru cunoașterea greșită a Banatului au contribuit cauze generale și speciale.

Poporul român, locuind un teritoriu frumos și bogat, râvnit de toți vecinii, a fost pururea prigonit și ponegriț. În trecut ca și astăzi, toți străinii pun în joc toate mijloacele pentru ca să fure câte ceva din moștenirea noastră strămoșească.

În special Maghiarii și Sârbii s'au înălțat totdeauna pe spinarea noastră și după ce s'au convins că, numai prin luptă brutală, nu ne pot răpune, au recurs la mijloace mai iscusite de domeniu sufletesc. Atunci Maghiarii au năimit pe Robert Roesler, ca să desvoalte cu mai multă eleganță teza mai veche a lui Sultzer și să dovedească că, Românii nu sunt urmașii coloniștilor și legionarilor Romani încuscriți cu Dacii, ei sunt venetici pe pământul locuit de ei la Nord de Dunăre, unde strămoșii lor s'ar fi strecurat pe furiș, ca fugari din Peninsula-Balcanică și s'ar fi așezat în locuri ascunse, fără nici un drept. Ca atari ei n'au ce căută în țările Coroanei Sfântului Stefan și în special în Ardeal au venit prea târziu, abia după ce deșertul țării fusese împărțit între cele trei națiuni recunoscute și privilegiate: Maghiari, Secui și Sași.

Această teză susținută cu mult talent și strălucire a câștigat mulți aderenți între număroșii noștri dușmani. Istoricii noștri, puțini la număr, au protestat cu mai multă indignare decât iscusință și procesul eră pe cale să fie pierdut vremelnic, dacă nu ne sărea în ajutor o pleadă întregă de învățați străini, cari cu argumente elocvente au dovedit autohtonitatea noastră pe pământul vechei Dacii.

Dar scriitorii străini nu ne-au făcut servicii de geaba, ei au tras cât au putut spuze pe turta lor. Mai ales scriitorii

de origină slavă, deși au scris în limba germană, au umplut cu Slavi sadea, toate câmpiile și văile arabile, dar chiar și poenile din munții Carpaților, iar strămoșilor noștri, nu le-au lăsat decât câteva plaiuri și codrii negrii.

Dar nici Slaviștii, ei înșiși, nu sunt pe deplin lămurii asupra petrecerei Slavilor pe pământul Daciei. Unii din ei susțin, că toate popoarele traco-illirice au fost slave, alții scriu că, a existat un popor slavon, care a fost subjugat și încălicat de Daci, dar Traian i-a eliberat și de aceea Slavii de Sud slăvesc și ei pe Traian ca liberator și semizeu, cu aripi de ceară. Unii din Slaviști au spus, că imigrarea Slavilor în Dacia s'a operat în secolul al IV-lea pe timpul Goților, iar alții au stabilit că strămoșii lor au urmat căile bătătorite de Goți și Huni în mersul lor dela răsărit spre apus în secolul al VI-lea și VII-lea.

Când jocul filologilor slaviști începă să devină prea fantastic, Miklosich le-a tăiat firul spunând: »Cu bunăvoință și fără multă erudițiune s'ar putea dovedi că, chiar Mekka și Medina sunt cuvinte slave«.

Astăzi legenda s'a evaporat. Toată lumea recunoaște că poporul român s'a format din Romani și Daci, cu elemente slave și că sunt autohtoni în Dacia-Traiană. În lagărul opus nu au rămas decât Maghiarii, ca să legitimeze tirania lor de până ieri și revendicările lor fantastice de azi. Teoria Roesleriană a fost talmăcită și amplificată pentru Maghiari prin Hunfalvy alias Hundsdoerfer. În timpul cel mai nou vedem alături de Maghiari și pe frații noștri Sârbi, susținând aceeaș teorie, pentru a justifica pretențiunile lor absurde.

Dar nu numai Slavii și Maghiarii s'au trudit să-și furișeze câte un ou de al lor în cuibul nostru, ci și Germanii mai depărtați și-au pus ochii pe plaiurile și câmpiile de sub Carpați pentru ca să domineze Dunărea, care la început putea servi de legătură, iar mai apoi ca drum de cucerirea Bizanțului.

Pentru acest scop au trimis pe Cavalerii teutoni, ca pioniri ai colonizării cu Germani a Olteniei și Munteniei. Certele iscate între Cavalerii volnici și Regii ungari invidioși, au zădărnicit realizarea planului. Așa am scăpat și de această pacoste. Puține semne au mai rămas de pe urma Cavalerilor teutoni în Oltenia. Intre altele în Gorj a rămas »Hotarul Hărăborului«, probabil hotarul Herrenburgului, între Sâmbotin, Arsuri și Cartiu, în apropierea ruinelor bisericii Cavalerilor, de pe malul pitoresc al Jiului.

Intre cauzele generale mai trebuie numărată și acțiunea ocultă contra întreg neamului românesc, care prin activitatea sa disolvantă, prin micșorarea ori nimicirea tuturor valorilor noastre morale și materiale, caută să ne subjuge economicște, să ne facă locuitori săraci în țară bogată, prin răpirea izvoarelor vieții noastre economice, singurele baze de progres cultural și temelia tăriei noastre.

Desbinările nefirești ce se tot produc în viața noastră publică, constituie cea mai periculoasă și păgubitoare acțiune generală îndreptată contra intereselor neamului nostru. Critica răutăcioasă, meschinăria vanitoasă calcă în picioare lucrurile cele mai sfinte. Cei clar văzători pot fi mânăniți, dar sufletele alese nu pot fi atinse de amarul nerecunoștinței trecătoare.

Toți cred că luptă pentru binele neamului, dar merg pe drumuri deosebite. Unul apucă drumul scurt dar lung, altul ocolește pe drumul lung dar scurt, iar cei ce să lasă pornirilor atavice și ascultă îndemnul subconștient, bat poteca din munți a strămoșilor care sue și coboară peste plaiuri, stânci și râpe, tot pe coamă, dar atinge toate culmile cu multe griji și mult năcaz, ca și iarba în izlaz. Aceste personalități puternice, adevărați urmași ai lui Decebal, ori reprezentanți ai castei nobililor Sarabi, au nevoie de puțină latinizare pentru a deveni elementele cele mai viguroase de progres în România-Mare.

Inginerul croind drumuri în munți, nu se poate lua

după potecile strămoșilor, el se uită la cărările oilor și observă chiar suișul măgarului.

Cuvine-se dar, ca și conducătorii adevărați să asculte glașul poporului, care este sătul de sfadă, de pizmă și chiar de critica cea mai strălucită, — el vrea înfăptuiri, nu vorbe, conlucrare frățească, pace și muncă.

Dacă în ce privește primejdiile generale, cari sunt simțite de toți și știute de mulți, am putut să ne unim cu toții, în acțiuni comune, nu așa stă și cu cauzele speciale cari rod firul vieții românești din Banat. Din nefericire, el a rămas până astăzi cel mai greșit cunoscut unghiu al pământului românesc.

Pentru răpirea Banatului din patrimoniul românesc, au lucrat în deosebi două acțiuni, chiar pe pământul Timișanei în cursul secolelor XVIII și XIX-lea. Ele sunt: acțiunea rasciană și acțiunea illirică.

Acțiunea rasciană s'a exercitat prin clerul bisericii greco-orientale supus Arhiepiscopiei dela Carlovița.

După înfrângerea oștirilor austriace, cari contrar povețelor bune, voiau să pună mâna pe depozitele bogate îngrămadite de Turci la Sofia, în retragerea lor ei au ademenit pe locuitorii Sârbi să-i urmeze sub conducerea patriarhului de Ipek Arsenie Cernovici pentru a-i coloniză în Sirmia, Bacica și Slavonia. Acestor imigranți Leopold, împăratul Austriei, le-a dat la 1691 privilegii deosebite. Ei sunt recunoscuți ca națiune sub numirea de »Rascieni«, iar arhiepiscopului se dă dreptul de a stăpâni toate bisericile de ritul oriental, de a orânduî preoți sârbi în orașe și sate și a dispune de toți câți în religiunea greco-orientală mărturisesc.

Trebuie să amintesc că la această epocă, Banatul eră sub stăpânirea Turcilor, deci nu puteă fi cuprins în diploma Leopoldină. Dar nici Slavonia întreagă nu eră supusă dela început bisericii rasciene. Eră acolo un ținut numit Valachia-mică, actualul comitat Posega, pentru a cărui supunere, pa-

triarhul și cu ajutorul episcopului Diakovici au trebuit să facă multe demersuri la Curtea dela Viena.

Dar să vedem de ce privilegiul lui Leopold recunoaște pe imigranți sub numele de Rascieni și nu de Sârbi. De sigur că nu pentru motivul că între fugari se găseau și mulți Români, ci din cauza politicei perfide, care urmărea desbinarea între popoare pentru a le supune cu mai multă ușurință. Slavii de sud de o singură rasă, erau împărțiți în Croați catolicizați, organizați autonom sub Banul lor, iar Sârbii greco-orientali de sub stăpânirea Habsburgilor, sub numele de Rascieni, trebuia să se desvoalte aparte, cu interese deosebite de Sârbii rămași sub Turci, pentru ca la nevoie să fie întrebuițați în comun contra dușmanilor casei de Austria, ori să fie asmuțiți unul contra celuilalt, după cum dictau interesele Dinastiei.

Să vedem acum de ce Habsburgii au protejat totdeauna pe Sârbi, iar pe Români fideli ai drăguțului de Împărat, i-a tot împilat și dat pradă celor lacomi.

Sârbii erau puțini și buni mercenari nămiți și nu puteau deveni prea primejdioși, — Români din contră erau mulți și deși erau împărțiți sub mai multe domnii, se considerau ca frați, nu ca vrăjmași, cum făceau Sârbii, Rascienii și Croații. Afară de aceasta memoria lui Mihai Viteazul eră încă vie. Fantoma reînființării Daciei începuse să sperie pe domnii dela Viena.

Vodă Duca din Moldova întinse hotarele până la Bug, iar Șerban Cantacuzino din Muntenia eră considerat destul de discuit și puternic pentru a cuceri tronul Bizanțului, — nepotul său Constantin Brâncoveanu răspândea o strălucire care nu lăsă să doarmă pe sfetnicii împăratului Austriei și de sigur nu cele 12 tunuri ce aveă Brâncoveanu, au produs teama curței dela Viena, ci falnicul avânt ce a știut să înfiripeze prin cultură și prin artă, ultimul domn român al Munteniei, înainte de prăbușirea țării surori sub călcăiul fanariot.

Curtea dela Viena dând Sârbilor privilegii ne mai pomenite și hulind pe Români, a încercat totodată să-i desbine prin unirea unei părți a lor cu biserica dela Roma. Bunul simț al primilor reprezentanți ai bisericei unite, nu numai că a dejucat tot răul pus la cale de Curtea dela Viena, dar au făcut un mare bine neamului întreg prin aducerea dela Roma a luminei binefăcătoare și redeșteptarea simțului național.

Privilegiul leopoldin se poate considera ca o armă îndreptată contra neamului nostru, dată pe mâna prelaților rascieni. Primul reprezentant al lor semnă pompos: »Arsenius Cernovich, Archiepiscopus et Patriarcha Rascianorum, Ruthenorum et Valachorum«. Dânsul se considera deci și ca cap și stăpân bisericesc al Românilor. Și, într'adevăr, în cursul anilor 1699—1706 el a lucrat pentru ca supremația sa religioasă să fie întinsă asupra Valachiei, Moldovei, Illiriei și Moesiei.

In Banat biserica rasciană a pătruns, nu imediat după pacea dela Passarovitz, ci abia după terminarea războiului dela 1736—1738.

Din cele mai multe mii de Sârbi aduși de Smăul Vuc Brancovici în Bacica și Banat înainte de căderea lui în stăpânirea turcească, aici nu au mai rămas decât câteva sute. Ce nu a pierit sub sabia lui Hassan însărcinat anume de Achmet cuceritorul Timișanei, cu curățirea lor de pe suprafața pământului, a pierit în răscoalele ce au încercat în desna-dejdeea lor, iar incendiul și ciuma din Palanca sârbească a Timișoarei izbucnită chiar în ziua intrării în cetate a principelui Eugenie de Savoia, a complectat opera și a silit pe cei din urmă locuitori Sârbi să-și ia lumea 'n cap.

Cei noi veniți după 1738, cu vlădica lor Sacabent, au fost bine primiți și așezați în orașul Barcelona-Nouă, clădit anume cu cheltuiala Curței vieneze pentru Spanioli, cari neputând suportă climatul din regiunea băltoasă a Becicherecului și de frica Turcilor, au plecat după o ședere scurtă numai de 2—3 ani.

Asemenea s'a dat Sârbilor imigranți o parte însemnată din casele construite gata și viile plantate de Italieni în Vârșeț și Biserica-Albă, cari au fost părăsite de locuitorii lor de frica Turcilor la 1736—1738. Sârbii veniți mai târziu au ocupat satele părăsite de pe valea Tisei, iar alții din ei au fost așezați în grupe mai mici, în sate mari curat românești.

La început biserica din Banat eră românească, ori valacho-illirică, pentru ca la 1774 să cadă în stăpânirea rasciană. Atunci s'a sârbizat episcopiile din Timișoara și Vârșeț, deși episcopul din Timișoara, Moise Putnic, ori Moise Butnic cum îl numește Griselini, eră de origină română.

În asemenea împrejurări a început activitatea sa acțiunea rasciană din Banat, prin arhierii bisericeii ortodoxe creștine.

În haine sclipitoare, de ochi furători, învăluiti în fum de smirnă și tămâie, Arhierii rasciani, de sub mantaua lor, cu sfinți mulți împodobită, aruncau năvodul de suflete și averi românești prinzător.

Speculând credința și dragostea de pompă a Românilor bănațeni, ei au îngrămădit averi și au înmulțit neamul lor cu elemente din cele mai alese de origine românească.

În satele românești, în cari s'au stabilit și câteva familii sârbești, ei au luat una după alta ambele strane, iar după sârbizarea completă a bisericeii, a venit rândul școalei, pentru ca la urmă, toată comuna să fie declarată sârbă, prin porunca vlădicei. Popa, dascălul, epitropii erau siliți pe rând să-și sârbizeze numele, măsură întinsă apoi la toți locuitorii. Toți câți în Cristos v'ați botezat... toți Sârbi sunteți, căci Slava dela Dumnezeu și slăviți numai Sârbii Slavi pot fi.

Pe astfel de baze s'au făcut statisticele rasciene.

Deși majoritatea poporului din asemenea comună a păstrat simțul național românesc, totuși, ademenirile cu onoruri și slujbe onorifice, precum și încuscriri, au rupt mulți conaționali din rândurile noastre și au înbogățit pe cel mai intolerant popor din lume.

Acțiunea illirică, deopotrivă de periculoasă, s'a exercitat de cătră reprezentanții autorităților administrative civile și militare din Banat ale Casei de Habsburg.

Reînprospetarea și întrebuițarea cuvântului illiric este tot una din acele mijloace perfide ale Cancelariei aulice din Viena, cari aveau menirea să zăpăcească lumea și să contribuie la despărțirea unităților, la schimbarea interpretărilor. Eră în esență o mască pentru ajungerea unor scopuri nemărturisite.

Sensul cuvântului a variat în cursul secolelor. În antichitate Illir se numea poporul vechiu al Schipelarilor, actualii Albanezi. El a evoluat până când a ajuns să determine o regiune. Se vorbea de »Triunghiul illiric« cuprins între Triest, Galați și Capul Matapan.

Birocrația din Cancelaria aulică a dat acestui nume pe rând mai multe înțelesuri. Illirice erau odată toate afacerile bisericeii greco-orientale, apoi cele sârbo-românești ori românești greco-orientale, apoi sârbo-greco-orientale, regimentele compuse din Sârbi și Români, ori regimentele și batalioanele curat românești de grăniceri din Banat etc. S'a întemeiat spre bucuria Sârbilor o Cancelarie illirică, în loc să li se aprobe crearea Voivodinei. Cancelaria illirică nu eră pe placul Maghiarilor, cari au obținut să fie mutată la Pesta apoi suprimată și iarăși înființată etc. O odisee întregă.

În Banat acțiunea illirică a lucrat în favorul Sârbilor și în dauna noastră. Această favorizare s'a manifestat imediat după ocuparea Timișoarei, prin instituirea unui Conziliu Municipal Sârb, alături de cel german. Aceleași drepturi municipale s'au dat Sârbilor și în Becicherecul-Mare. Coloniștilor Sârbi li s'a dat din pământurile cele mai bune, cu locuințe și plantații făcute de alții, până când pe Români autohtoni nu i-a înproprietărit decât atunci, când administrația a pierdut orice speranțe în venirea unor noi coloniști străini. Ba și mai mult, pe Români stabiliți în unele comune i-a alungat pentru ca să facă loc veneticilor.

Biserica-catedrală și reședința episcopului greco-oriental din Timișoara s'a făcut de cătră Austriaci pe seama credincioșilor Români și Sârbi. În 1774 au fost usurpate pe nedrept de Sârbi, cari le folosesc și astăzi în folosul lor exclusiv, deși ele sunt proprietatea credincioșilor greco-orientali, fără deosebire de naționalitate.

Tot prin acțiunea illirică împărăteasa Maria Terezia, cea mai nefastă pentru Români domnitoare a Austriei, a anulat toate drepturile autonome strămoșești ale Românilor din Banat. Ea a nimicit »Jus valacorum« și a desființat organizația districtuală »districtus valahorum« punând capăt organizațiunii noastre vechi cu »cnezi« (cneji) și obercnezi (obercneji) ce am împrumutat dela Goți, căci chiar titlul de cnez derivă dela goticul »Kuninggs« și nu este cuvânt slav.

Acțiunea illirică ajută și completează acțiunea rasciană. Ambele au preparat un material documentar, pe cât de vast, tot atât de opus stărei de fapt. Și fiindcă Banatul todeauna a fost un focar de atracțiune, s'au găsit numai decât învățați destui gata să folosească materialul adunat. Pe vremea aceea cei mai sânguincioși cercetători istoriei ai Austriei au fost Cehi germanizați de formă, dar în inimile cărora ardea focul cel mai cumplit al panslavismului teoretic. În prima linie ei au prelucrat materialul adunat de cele două acțiuni vrăjmașe nouă și sub aparența obiectivității au formulat idei, cu totul contrare adevărului, dar cari nefiind atacate infals de vre-un amic al nostru, s'au înălțat la rang de dogme științifice și au înfățișat Timișana într'o lumină cu totul falsă.

Aceasta este pricina pentru care Banatul nostru a rămas eel mai greșit cunoscut unghiu al pământului românesc

În judecarea diferendului nostru cu Sârbii nu trebuie să uităm, că victoria lor vremelnică a fost câștigată prin ajutorul acestei științe bazată pe material fals, la care s'a mai adăugat și statistica ungurească din 1910, în care coloana ce ar fi trebuit să arate ființa etnică, naționalitatea locuitorilor, a fost înlo-

cuită cu rubrica pentru »limba uzuală«. Lumea cultă obiectivă n'a avut la dispoziție alte elemente pentru priceperea diferendului nostru cu Sârbii.

Harta etnografică ce s'a prezentat, a conținut unele exagerări, în contul Slovacilor, nu a Sârbilor, dar descoperirea lor a avut darul să discrediteze toată munca cinstită, ce au depus mulți patrioți luminați pentru biruința sfintei noastre cauze.

Toate palatele, — clădite cu atâta trudă de scriitorii slavi pe temeliiile putrede din materialul adunat de acțiunea rasciană și illirică. — erau să se prăbușească, când starea adevărată din Banat nu mai putea fi ascunsă, când Românii redeştepți au început să se afirme din nou, când văzduhul clocoțea de vigoare românească între Dunăre și Murăș, între Tisa și munții din zare, când marele nostru Șaguna protestând spunea: »Nu pot fi sacrificați opt sute mii Români pentru două sute mii Sârbi, nu se poate înființa în Banatul românesc, Voivodină sârbească!« Arbiereul și stăpânul nostru Șaguna cunoștea prea bine stările din Banat și nu a exagerat niciodată. Cuvântul lui a fost crezut și ascultat, fiindcă spunea adevărul.

Atunci scriitorii filosârbi, ca să scape de dezastru, au recurs la o stratagemă iscusită, au inventat »Puterea de asimilare a poporului Român«.

Această idee a fost acceptată nu numai de toată lumea ci și de învățații noștri, cari au primit-o încântați de măgulirea ce se făcea neamului.

Este interesant modul de dovedire a tezei.

Se spune că G. Kreckwitz, care a călătorit prin Moldova a scris în lucrarea sa următoarele: »În Moldova pe lângă Români, locuiesc Ruși, Tătari, Sarmati (Poloni), Rascieni, Armeni, Bulgari, Ardeleni, Germani și mulți Țigani, dar că cu tot amestecul, ei toți se acomodează felului de a fi al Românilor și vorbesc limba coruptă Romană«. Priviți

acum, spun susținătorii tezei, Moldova (înainte de războiul Crimeic) și răspundeți dacă între Carpați și Prut mai există amestecul de popoare descris de Kreckwitz, ori că acolo se găsește numai o masă compactă de Români. Dacă mozaicul de popoare a dispărut, este vădit că toate elementele eterogene au fost absorbite de masa Românilor, prin urmare este dovedit că Poporul Român are o mare putere de asimilare.

Numai că dovada are un clenciu.

Lucrarea lui Kreckwitz a apărut la 1685 în Frankfurt, deci dânsul a descris Moldova, cum era pe timpul lui Duca-Vodă, când țara cuprindea și Bucovina, Basarabia cu Bugheacul și teritoriile peste Nistru până la Bug. Dar și astăzi ca și pe vremea lui Kreckwitz acest teritoriu este locuit de acelaș mozaic de popoare, fără ca el să se fi schimbat în favorul nostru, dimpotrivă. La pomelnicul lung al lui Kreckwitz astăzi am mai avea de adăugat: »și mulți Ovrei«. Parte din Țigani au emigrat spre Apus. Griselini constată că Țigani din Banat erau de curând veniți din Moldova.

Prin urmare pe această cale nu se putea dovedi »Puterea de asimilare a poporului Român«. Dacă totuși ne-am înmulțit și am împlinit multe goluri, aceasta se datorește vigoarei neamului nostru, puterei din și prin noi înșine.

Dar teza nu s'a inventat pentru încântarea noastră, ci pentru a fi aplicată la Banat, pentru a scăpa de faliment știința sârbească, când nu se mai putea ascunde faptul că, Românii sunt în Banat în număr covârșitor față de Sârbi, cari figurau ca locuind unele părți numai în statisticele tendențioase.

Pentru a se da o explicațiune nepotrivirei între starea de fapt și cea închipuită, pentru a justifica masa mare de Români în Banat, s'a spus că »Valachii au desnaționalizat foarte repede pe vecinii lor Sârbi, că regiunea Timișoarei la începutul veacului al XIX-lea locuită exclusiv de Sârbi, astăzi este pe deplin romanizată«. (Kanitz, Serbien, p. 323). Tot acelaș scriitor a mai spus că »Valachii sug cu lăcomie sânge slav«

Aci au voit să ajungă Slaviștii cu »Puterea de asimilare a Românilor, pentru ca să făurească un drept istoric pentru crearea Voivodinei în Banat.

Dar apa trece pietrele rămân. Românii au locuit și în trecut și astăzi regiunea Timișoarei, iar pleava sârbească n'a stat pe loc decât legată cu sforile de tei ale privilegiilor împărătești.

Dar și Slavici (Die Rumänen etc. p. 54), încântat de cele spuse de Kanitz, scrie și el »La începutul veacului al XVIII-lea toată regiunea de lângă Arad, dintre Mureș și Criș... a fost locuită de Sârbi, dela cari nu au rămas decât câteva obiceiuri și nume de familii... etc.«. Slavici n'a știut că Sârbii de pe malul drept al Mureșului, veniți din Turcia, odată cu Patriarchul Cernovich, au emigrat cu toții în Rusia la anul 1750, nemulțumiți cu desființarea Confiniului militar și pierderea numărăoaselor lor privilegii. (K. Fr. v. Czoernig, Etnographie der österr. Monarchie, p. 125).

Așadar și acolo Românii nu au asimilat pe Sârbi, ci s'au revărsat umplând golurile rămase. Ei au recucerit teritorii prin puterea lor de expansiune, din vlagă lor proprie, nu sugând cu lăcomie sânge slav.

Legenda puterii noastre de asimilare trebuie eliminată din calculele politice noastre viitoare. Noi trebuie să ne bazăm pe realități, nu pe ficțiuni născătoare de tendinți nefirești poporului român. Să lăsăm să se îmbete cu apă rece națiuni fără vlagă proprie, fără putere din și prin ele înșși și să nu le imităm procedeele desnădăjduite. Ar fi și păcat să stricăm armonia sufletului nostru prin asimilări, cum au făcut d. e. Maghiarii, a căror întreagă activitate literară, economică și publică din timpurile mai recente a pierdut valoarea verității și a produs o lume cu totul desorientată, urmărind himere'n haos. Trebuie să întărim ce ne-a rămas, căci mult am pierdut în cursul veacurilor.

Pentru combaterea ideii puterii noastre de asimilare

voiu ară'ta pe scurt soartea tuturor Românilor reslățiți de grosul neamului din vitregia timpurilor trecute.

Avem ca pildă pe Români din Moravia, cari au păstrat numai câteva obiceiuri și cuvinte din ale lor proprii, încolo s'au înecat în masa înconjurătoare a Ceho-Slovacilor. Mai spre răsărit locuiesc alți Români slavizați, Huculii cei interesanți. Ce s'a făcut apoi din Valachii din preajma Hali-ciului, prietenii împăratului Manuel din Bizanț, despre cari amintește Nicetas Choniates că au existat în anul 1164, precum și locuitorii din »Villas Olachales« ale Maramurășului astăzi rutenizate?

Afară de acești Români nord-vestici am mai avut pe alții la sud-vest. Miklosich spune că pe vremuri toată Istria a fost locuită de Români, cari să întindeau dela mare la mare. Astăzi aproape toți aceia fac parte din rândurile Jugo-Slavilor. Firese ar fi să cadă Italiei, sorei noastre. Din Români cei mulți istrieni nu au mai rămas decât câțiva în Vlassia și Ceceria, dintre lacul di Cepiei și Monte-Maggiore și la sud de drumul între Triest și Fiume. Dar chiar Slavii din acest din urmă oraș și din Volosca apropiată sunt de origine română, prin urmare latini slavizați și acum 35 de ani, se mai găseau mulți locuitori autohtoni bătrâni ai ținutului, cari mai vorbeau românește. Neîntrecutul nostru naționalist Ionel Grădișteanu a tipărit pe vremuri un călindar pentru Români istrieni și eră în legătură cu acei deputați italieni, cari cereau în parlamentul dela Viena școli românești pentru conaționali noștri din Istria.

Pe insula Veglia precum și pe tot litoralul »de Mor-lacca« au locuit Români, cari s'au slavizat ca și cei din Dalmația. În orașul Ragusa la 1357 »brença, caseus vlachescus, vlachiscus« aveă putere monetară. În 1373 se scrie despre Valachii din Dalmația: »Vlachi schismatici... montibus habitant«, iar la 1412 Sigismund, regele Ungariei amintește de »Fidelibus...

Wlachis« din Sebenico. În Bosnia asemenea a locuit un mare număr de Români, dela cari a rămas »Maior Vlachia« despre care s'a păstrat multe amintiri până în zilele noastre. Rolul Vlachimilor în Bosnia se vede că a fost destul de important, deoarece și acum mohamedanii și catolicii de acolo numesc »Vlachi« pe toți locuitorii de religie greco-orientală, ce pare a indică, că ei, nu Sârbii, erau pe vremuri reprezentanții organizați ai bisericii ortodoxe creștine. În Slavonia dela nord de Sava a existat Vlachia-mică, până la începutul secolului al XVIII-lea, iar Sirmia la 1345 eră locuită de Români, după cum reiese din Bulla Papei Clemente al II-lea adresată unui Basarab.

Acești Români sud-vestici pare să fi fost de origină daco- nu macedo-română, nici din Moesia-inferioară. Mărturia lui Diocleas pare decizătoare când spune despre ei: »Latini, qui illo tempore Romani vocabantur, modo vero Moroulahi, hoc est Nigri Latini vocantur«. Așadar au fost Latini negri, Români negri, ca și Negru-Vodă, Radu Negru etc.

Se știe că Basarabii purtau scuturi, pe cari erau zugrăvite câte trei capete negre, capete de arabi, ori pe limba tatară: Bassa araba, Basaraba. (Basaranban din cronica persană).

Rudele din Moldova ale Basarabilor, Mușeteștii aveau câte două capete negre pe scuturi, iar parte din țara lor a fost numită Basarabia de vecinii Tătari. Deci, cu oarecare bună-voință și fantazie s'ar putea deduce că Nigrii Latini, Moroulahii, dela apus, precum și toți Români dela nord de Dunăre, sunt unul și acelaș popor, al Vlachimilor Negrii în opunere cu Vlachimii-Albi dintre Dunăre și Balcani.

Cei 300.000 de Români de pe Valea Timocului și a Moravei, pentru mai multe motive trebuiesc socotiți ca făcând parte dintre Români-Negrii, deși situația lor geografică îi apropie de Români-Albi. Ei au pierdut mult teren față de Sârbii cutropitori.

Românii-Albi, Blankis Blakie, au avut o țară care să întindea între Balcanii de răsărit »la montaigne de Blaquie« și Dunărea spre gurile ei. (Marele cadrilater de azi). Locuitorii de origine mysiană »se numeau Mysi, iar acum Vlahi se chiamă, stăpâneau trecătorile Hemului. Hotarul între Români și Bulgari, cari locuiau mai spre apus, eră pe la Târnova, unde ambele elemente erau de putere egală. Că ei au fost mulți, să dovedește prin faptul că puteau dispune de o armată de 40.000 oameni, care în unire cu aliații lor Cumani reprezentă o forță considerabilă.

În imperiul Bulgaro-Român, Românii au fost capul, sufletul și brațul, după cum spune un istoric erudit.

Macedo-Românii formează al treilea grup distinct al neamului nostru. Ei au avut Vlachia-mare în Tesalia, Vlachia-mică în munții Pindului și Vlachia-de-jos în Epir. Au mai existat »Flachia« cuprinzând jurul Salonicului, de lângă »Marea-Vlachică« nume uzitat în secolul al XIV și XV-lea.

Aproape toți acești Români reslățiți s'au slavizat, grecizat, maghiarizat, iar unii din ei chiar s'au și turcit.

Prin urmare nu se poate vorbi de puterea de asimilare a Românilor, care este o legendă inventată pentru a justifica măsurile românofobe, exercitate de vecinii noștri Sârbi și Maghiari.

Cu toate prigonirile și suferințele ce au îndurat Românii din Banat, totuș, chiar după statistica maghiară din 1910, ei au majoritatea absolută în 19 cercuri, față numai de trei cercuri cu majoritate absolută de Sârbi.

Din cele 795 comune ale Banatului, 472 sunt românești față de 109 comune sârbești. Dar chiar în multe comune azi sârbești, bătrânii satului vorbesc încă românește și povestesc jalnica istorie a sârbizărei treptate.

În apropiere de Panciova au fost colonizate rudele de sânge ale lui Horia, după înfrângerea răscoalei și au păstrat până astăzi în cinste numele de Ursu și tradiția.

Cine cunoaște Banatul, nu din cărți, ci prin studiu la fața locului, poate afirmă că, cel puțin jumătate din actualii Sârbi bănățeni, sunt Români sârbizați. Aproape toți Sârbi sunt urmașii unor coloniști, așadar a unor venetici, până când grosul Românilor este popor autohton.

Afară de puținele rămășițe ale coloniștilor români din Ardeal mai există vre-o 20.000 imigranți veniți în Banat din Oltenia: Bufenii și Tăranii.

Bufenii cari s'au așezat în jurul Oraviței și spre Dunăre sunt veniți din părțile de jos ale Mehedințului. Ei au părăsit vetrele lor vechi de groaza incursiunilor lui Pasvantoglu, hrăpărețul pașa dela Dij, iar »Tăranii« așezați în jurul Bocșei-Montane și a Reșiței, au început săvină în Banat pe la 1736 din teritoriul între Tismana și Baia-de-aramă, din Plaiul Closanilor, de unde mai apoi a izvorit și torentul clocotitor de vigoare românească, a mișcării domnului Tudor Vladimirescu.

În flagrantă contradicție cu procedeul general, majoritatea imigranților din Oltenia nu a primit pământuri de cultură, ci numai locuri pentru case și mici parcele pentru grădini în comunele montanistice.

Sârbi au profitat nu numai în număr ci și în avere dela Români, ca și în privința culturală.

Incepând cu închinarea mai multor sate valache date bisericii sârbești la 1018 de Basileus al II-lea, Bulgaro-toctonul, împăratul Bizanțului, până la ultima mănăstire, metoc și schit din Banat, toate cu avere și sudoare românească s'au durat și înzestrat.

Renașterea culturală a Sârbilor prin fiii unor mame valache s'a zămislit și înfăptuit. Marele lor Dosiflei Óbradovici ca și Grigore recunoșteau că limba lor maternă, strămoșească, »dulcea limbă Daco-Română« este. Asemenea aproape totalitatea celor mai distinși literați, artiști, învățați și eroi ai lor au fost de origine română, ca d. e.: Wladeu Gheorghievici, învățatul Nicolici, Vasa Popovici, voevodul

Zinzar Ianco eroul dela Kraina, precum și nemuritorul lor vovod Putnik.

Pe cât de pompoși tot atât de incuți erau vlădicii și patriarhii bisericii rasciene, ca și poporul venit cu ei dela Sud. Există o corespondență interesantă între Cancelaria aulică din Viena și patriarhia rasciană, care invederează gradul scăzut de cultură a prelaților rascieni de pe vremuri. Caracteristică în această privință este istoricara cu catechismul cerut de Domnii dela Viena. Soboarele, sinoadele, prelații rascieni, după multe chibzuri au ajuns să declare, că ei nu posedă această marfă.

Dar să cercetăm cum a stat cu cultura poporului pus sub stăpânirea duhovnicească rasciană. I. de Csaplovics dă o statistică amănunțită a școalelor pe Dieceze. Din ea vedem că în anul 1797 a existat câte o școală la 13.380, respective 82.143 suflete în Diecezele curat sârbești ale Pancrațului și Karlstadtului, până când în Eparhia Vârșetului cu populațiune Sârbo-Română, o școală revenea la 955 suflete. În ce privește mulțimea de școli, Dieceza Vârșetului întrecea pe toate celelalte Dieceze rasciene din Sudul Ungariei. Negreșit că acest fapt a tras greu în cumpănă și a înlesnit Sârbilor atribuirea orașului Vârșeț la regatul Jugo-Slavilor, ca omagiu pentru opera lor culturală, de care, după cum afirmau, au avut parte și Românii, locuitorii regiunii »unde întunerecul domnea în toată grozăvia lui«.

N'avem ce zice, logica este perfectă, numai că starea de fapt a fost cu desăvârșire contrară conclusiunilor trase. Din fericire a rămas și există un document autentic, care ne arată naționalitatea învățătorilor din acea epocă. Singurele autorități cari au lucrat pe baze reale au fost oficiile financiare. În chestia contribuțiunilor Românii nu erau neglijați și de aceea studiul actelor autorităților financiare din Banatul de pe vremuri, ar lumina multe lacune și ar restabili multe adevăruri. Dar și listele de lefuri, ca acte justificative, nu putea fi decât oglindind starea de fapt.

Documentul nostru este o listă a oficiului financiar al districtului Vârșetului. El poartă data de 18 Oct. 1781 și este prevăzut cu »Werchezenzis Sigilum Districtus« și semnat în regulă. Documentul a fost publicat în întregime în »Școalele românești Bănățene« de Iuliu Vuia, dar a rămas aproape necunoscut, că și întreaga lucrare, deși este una din cele mai valoroase lucrări ce există asupra Banatului în limba românească.

Documentul prezintă o listă a tuturor comunelor, în care erau școli din districtul Vârșetului, cu numele, naționalitatea și religiunea învățătorilor precum și veniturile la cari au drept.

Pe lângă 72 învățători Români gr.-or. găsim în listă numai 2 zi doi învățători Sârbi pravoslavnici, unul în Vârșeț și altul în satul Fizeși, unde niciodată n'au locuit Sârbi, și se vede că și învățătorul de acolo a fost un renegat. Mai figurează în listă și doi învățători Sârbi catolici, însă cu nume românești.

Vedem dar că, în districtul Vârșetului, inima celei mai culte dieceze sârbești din Ungaria-de-sud, numărul învățătorilor, elementul de cultură, eră reprezentat prin peste 95 la sută Români față de sub 5% ce-l reprezentau Sârbii.

Să ne mai slăbească deci Sârbii cu opera lor culturală, care s'a săvârșit prin minte și destoinicie românească, iar nu sârbească și să renunțe din vreme la revendicări asupra unor ținuturi, cari nu pot aparține decât României-Mari.

Sârbii susțin că ramura cea mai cultă a poporului lor o formează conaționalii lor din Banat. Da, o fi așa, dar această superioritate au câștigat-o din cauza vecinătății lor cu Românii, și pe vremuri numai dela ei, deoarece în lista mai sus pomenită nu figurează decât numai doi învățători germani, unul în Vârșeț și altul în Cudrit. Mai târziu da, am câștigat și noi și ei foarte mult dela coloniștii germani, mai înaintați în cultură decât noi. Dar să vedem cum s'a întemeiat această cultură românească în Banat, pe o vreme, când în alte părți, domnea întunerecul.

După izgonirea Turcilor din Banat a început să se înfiripeze o cultură nouă, importantă chiar prin originea sa. Românii n'au umblat cu blidul la vetre străine după jărătece fumegând, ei au aprins focul sufletelor lor din scânteia divină, adusă de cucernici cărturari de peste munți, dela Tismana Mănăstire din Ugro-Vlachia, unde din mila Atotputernicului, ca prin minune, s'a păstrat flacăra curată a culturii strămoșești cu scriere latină.

Înainte de a se stinge pe vecie această sfântă flăcără, prin suflul necurat al hrăpăreților în rassă din Fanar, ea s'a împărțit în trei, a determinat trei curente culturale. Curentul din Banat a fost mai fecund decât cel dela mănăstirea Prislopului și mai important în urmări decât cel trecut la Mănăstirea Neamțului.

Unul din cărturarii descălecători în Banat a fost Diaconul Vasile Loga. Plecat din Tismana la 1736 împreună cu 50 familii, a fondat mănăstirea Srediștea-mică de lângă Vârșeț. Acolo a deschis numai decât o școală, în care pe lângă multe cunoștințe, să predă și arta picturii. Școala a avut oarecare renume, atrăgând elevi chiar și din orașul Timișoara. Elevii acestei școli și a celor dela Partoși și Morava, au fost acei dascăli devotați, cari au contribuit la înmulțirea școlilor și au preparat ogorul pentru înflorirea unei culturi însemnate românești în Banat. Literatura bănățeană de pe acele timpuri se distinge prin graiul curat românesc; ea nu eră erudită ca cea din Blaj, dar vorbea inimii, eră plină de învățături folositoare, de morală, de avânt poetic, fantazie viie și naționalism înfocat Daco-Român. »Libertate, îndrăzneală, avânt politic, de aicea vin« din Banat, spune Iorga.

Jorgovici-Brâncoveanu, prin studiile dela Roma, prin cele pățite pe timpul marelui revoluțiunii la Paris și cele văzute în Londra, s'a depărtat de curentul specific bănățean, pentru a apuca drumul erudițiunii.

Dimitrie Țichindeal, gură de aur, cel cu »mai bine popă în satul Berigseu, decât Metropolit Primat.... la București«

a formulat idei de valoare clasică, cari și astăzi își păstrează valoarea lor. Scrierile sale au ajuns cele mai populare și răspândite. În dorul său de progres grăbit, a cam exagerat vorbind de starea culturală a Românilor bănățeni, cum facem și noi astăzi, când exagerăm și generalizăm cele trecătoare, fără să vedem progresul uriaș ce l'a făcut neamul nostru în ultimii 50 de ani.

Al treilea lucefăr bănățean, cu studii mai superioare decât Țichindeal, a fost Constantin Diaconovici Loga, nepotul de fiu al Diaconului Vasile Loga, venit dela Tismana. După o scurtă activitate în Banat, a fost trecut la Pesta, unde redesteptând și înflăcărând în ideia națională pe Românii-Macedoneni din Compania-Greacă, i-a făcut stăpâni pe jumătate din biserica până atunci pur grecească și sacrificând poziția sa strălucită, s'a făcut însuș cantorul și învățătorul Românilor pestani, determinând acel curent puternic de cultură românească, care s'a revărsat asupra întreg neamului românesc. Din Pesta C. D. Loga a trecut la Arad, Caransebeș și Biserica-Albă, încălzând inimile și luminând mințile cu lumină din lumina curată dela Tismana.

Unul din cei mai puternici reprezentanți ai curentului dela Tismana a fost marele metropolit Andrei Baron de Șaguna, care a răspândit-o la Sibiu și în tot Ardealul, alături de cultura dela Blaj, adusă dela Roma.

Din Banat și Pesta curentul cultural al Tismanei a trimis raze la Craiova, București și Iași, unde scânteia din Banat s'a ciocnit cu cea trecută pe la Neamțu și a creat Junimea, școala critică, fonetismul, cari se pot considera ca produse ale curentelor culturale pornite dela Tismana. Între reprezentanții cei mai străluciți ai acestei culturi, se poate număra Zaharia Carcalechi și Titu Maiorescu.

Fonetismul în luptă, dar și frățeasca conlucrare cu etimologismul strălucitor de splendoarea Romei, au cristalizat limba noastră literară de azi, bogată, precisă și fermecător de armonioasă.

Din seria mare de cauze, cari au mai contribuit la cunoașterea greșită a Banatului voi trata pe scurt numai una singură, pentru a preciza mai bine punctul nou din care am privit Banatul, pentru a-l înfățișa în lumina sa adevărată.

Toți istoricii moderni, cu Xenopol în frunte, au considerat teritoriul Banatului ca coridor de trecere a tuturor oștirilor și hoardelor pustiitoare, ca pe un câmp deschis, pe care s'au vânturat toată pleava barbară, în antichitate și evul mediu.

Această idee este cu totul greșită. Dimpotrivă, cea mai mare parte a Banatului a fost unul din cele mai liniștite colțuri din Europa antică și medievală. Răzâmat la răsărit pe munții de nepătruns pentru străini, dar legătura cea mai sigură cu Oltenia pentru băstinași; apărat la meazăzi de Dunărea cea mare; iar spre apus și meazănoapte lanțul de lacuri și mocirle și de pământuri tremurătoare, dornice de viețuitoare ce însoțea cursurile râurilor Timiș, Bega și Tisa, constituia cel mai de nepătruns hotar contra invasiunilor dușmane.

Această insulă ferită de clocotul din jur a putut duce și a dus o viață proprie individuală dela cele mai vechi timpuri ale erei paleolitice și a stațiunilor locuste, a avut o soartă specială în timpul Dacilor și eucerit pe seama Romanilor de consulul Vibius sub Augustus, a păstrat mai lung decât toate celelalte părți ale Daciei, caracterul roman, unde dezvoltare sociale a urmat aceeași evoluție ca și în Panonia și Noricum descris atât de frumos de cronicarul Sft. Severin.

Acest caracter de fortăreață naturală Banatul l-a păstrat, până în timpurile mai nouă, când în mijlocul lanțului de mocirle a început să se întemeieze fortărețe și să se croiască drumuri ascunse inamicului. Acestei stări s'a pus capăt la mijlocul secolului al XVIII-lea prin săparea canalurilor de scurgere, al Beghei, Berzavei și Vârșetului etc.

Insula ferită de clocotul din jur a Banatului am numit-o Cadrilaterul-Bănățean, după pătratul marcat de cele patru caste principale romane din Banat: Cetatea de defensivă

Berzovia, castrul de ofensivă Tibiscum, cu bazele lor Arcidava și Tierna.

Că Cadrilaterul Bănățean și Oltenia au fost mai ferite decât alte părți ale Daciei de invasiuni barbare, se poate deduce și din evenimente istorice.

Atanarich al Goșilor pentru a se feri de presiunea exercitată dela răsărit, părăsește părțile Buzeului, dar nu poate trece Oltul și o ia pe râu în sus, pentru a pătrunde în Kaukaland în Ardeal, de unde Goșii plecând, trec iarăș mai bine Dunărea cum au făcut frații lor sub Fritigerus, decât să dea ochi cu primejdiile la dreapta Oltului, din Oltenia și Banat.

Asemenea și Chaganul avar Baian, având socoteli de răfuit cu unele triburi sălășluite pe teritoriul actualului Bărăgan, nu poate trece prin Banat și Oltenia, ci trebuie să ceară voie împăratului Mauriciu la anul 581 pentru ca să traverseze teritoriul Bizanțului, trecând Dunărea pe la Sirmium și Singidumum (Belgradul) până în Schitia (Dobrogea de azi).

Dar chiar toată desfășurarea războaelor cu Turcii dovedesc poziția izolată a Banatului, care cade în mâna Turcilor și apoi în mâna Austriacilor, cu mult în urmă, după ce toate teritoriile încunjurătoare au căzut în puterea inamică.

Idea greșită a putut prinde rădăcini din cauza faptului autentic, că împăratul Hadrian, pentru a feri Moesia de surprize, a dat ordinul să se distrugă podul peste Dunăre. S'a înțeles greșit, că eră vorba de podul dela Drubactis (T. Severin). Cercetările mai noi arată, că și podul dela Nicopoli a fost construit tot pe timpul lui Traian. Putem dar admite că cest din urmă, nu podul dela Severin a fost distrus la porunca împăratului Hadrian.

Banatul și întrucâtva și Oltenia, ne mai vorbind de cetatea naturală a Litirei, au fost multă vreme cele mai pașnice ținuturi ale Europei antice și medievale. Răzimat pe acest fapt am putut cerceta problemele istorice dintr'un nou punct de

vedere, și în lumina nouă, palidă încă, am putut desluși o mulțime de comori românești, neridicate.

Totuși am putut explica în modul cel mai firesc o serie întregă de enigme, ce au lăsat Froener și Cihorius în comentarea tablourilor de basreliefuri de pe columna lui Traian; am putut contribui la o determinare alta decât a lui Schafarik a Limiganților lui Ammian și explica rudenia mai apropiată a Bănățenilor cu Moldovenii; deasemeni am putut da o nouă explicațiune faptului și spune de ce Atila a primit pe Priscus ambasadorul Bizanțului în Banat, iar nu la reședința sa obișnuită dintre Dunăre și Tisa; tot privind din noul punct de vedere, se pot deduce cauzele și indica epocile când au emigrat spre apus Românii Istrieni, cei din Moravia etc. și să poată da un răspuns precis la întrebarea, atât de mult exploatată, de ce numai singuri strămoșii noștri nu au trimis deputațiuni de mulțumire împăratului Carol Magnus, după ce a zdrobit pe Avari, etc. etc.

Din toate faptele istorice petrecute în cursul secolelor în Banat, se desprinde lămurit idea că el a dus o viață proprie individuală, că a fost un organism viu, unul și nedespărțit. legat în modul cel mai strâns de soarta întreg poporului român.

Banatul deci nu poate fi decât întreg al României Mari, din punct de vedere istoric, etic și etnic.

Dacă la Conferința de pace din Paris nu s'a ținut seamă de aceste motive și simplul sentiment de echitate nu a putut împiedeca o monstruositate, totuși am fi avut dreptul să ne așteptăm la un tratament mai omenesc din partea lui Wilson, care a declarat pe vremuri că, acolo unde motivele etnice ar fi dubioase și insuficiente, — stabilirea frontierelor viitoare între state se va face după necesitățile economice, cari vor fi decisătoare.

Asemenea »Comisiunea pentru legislațiunea internațională a muncii«, la propunerea delegațiunei americane a votat următoarea moțiune: »Să nu se facă schimbări teri-

toriale, sau de putere, decât în interesul și spre binele popoarelor, spre binele păcii lumii«.

S'au spus vorbe frumoase, dar s'au săvârșit fapte urâte.

Nepotrivirea între vorbele de bine făgăduitoare și faptele comise, a născut elementul tragic în prăbușirea gloriei lui Wilson, a filozofului abstract și a bătrânului tigru Clemenceau. Popoarele în întregime lor mai altruiste și cu mai mult bun simț decât indivizi chiar cei mai distinși, nu au putut ierta călcarea tocmai a ideilor, cari i-au dus la glorie.

Banatul întreg este o unitate economică ideală. Munții și dealurile cu pădurile lor bine îngrijite, cu mine și cariere, cu sursele lor de putere idraulică și centrele lor industriale; colinele cu livezile lor înflorite, și podgoriile lor moderne, cu plantele lor industriale și vitele lor minunate; și șesurile mănoase revărsând belșugul, — se completează una pe cealaltă și formează o unitate economică bogată, fără păreche, în interesul și spre binele locuitorilor, spre binele păcii lumii, tocmai cum să cerea.

Mulțumită acestor împrejurări, în Banat aproape s'a atins idealul formulat de Wilson în unul din discursurile sale de propagandă ca candidat la prezidenția Statelor Unite, prin care spunea :

»O țară, o regiune este bogată, nu dacă are sol rodnic și subsol plin de cărbuni și metale, exploatate de străini, ci dacă toate aceste comori folosesc însăși populațiunei țării sau regiunei, prin muncă spre folos propriu«.

În Banat aproape toate întreprinderile industriale și comerciale sunt ale Bănățenilor însăși și toți câți muncesc acolo, pot duce viață îndestulată.

Dar contrar tuturor principiilor enunțate, Conferința dela Paris a dictat un hotăr, care spinteca în două un trup viu, care taie comunicațiunile cele mai principale pe apă și pe uscat, care desparte orașele de regiunile lor economice, separă pe proprietar de ogorul său, sfășie legături de familie și de interese, ba desparte și pe popă dela biserica sa.

Hotarul impus este arbitrar, nefiresc, este un hotar de veşnică şicană, care nu poate dăinui. Deaceea nu va avea timp şovinismul orbit, care a stăruit pentru acest hotar, să se trezească sărac în ţară bogată, încălicat tocmai de cel căruia s'a vândut, pentru o izbândă momentană spre a-şi satisface vanitatea şi patima veninoasă.

În Banat amestecul de popoare şi comunitatea de interese este atât de mare, încât nu se pot trage hotare convenţionale. Oricât ar fi ele de meşteşugite, nu pot duce decât la dezastre economice, la conflicte fără sfârşit. Banatul cu hotarele sale naturale, după firea lui trebuie să rămână unul şi nedespărţit, alipit României-Mari. Aşa dictează interesele superioare etice, cele economice şi etnice şi omul nu poate scăpa decât pe vreme scurtă, de sub imperiul lor, care se va impune cu putere elementară, ca un uragan nimicitor, dacă altfel nu se poate.

Prin împărţirea Banatului se împedică înfăptuirea celor mai urgente lucrări necesare propăşirii economice.

Prin schimbul orientării politice, s'a schimbat şi orientarea economică, prin urmare şi direcţiunea de convergenţă a căilor de comunicaţiune.

În vechea constelaţiune, Banatul eră silit să exporte produsele sale grele în susul apelor, acum, dimpotrivă direcţiunea transporturilor va urma în mod firesc scursul apelor la vale. Iată un avantaj economic considerabil. Dar pentru a-l putea folosi pe deplin, Banatul va trebui brăzdat cu o reţea de canale navigabile de capacitatea şlepurilor usitate pe Dunăre. Un canal Arad-Timişoara să poate face în trei orizonturi cu patru ecluse, din care cele două spre Timişoara vor putea fi prevăzute cu instalaţiuni de turbine. Apa necesară se va putea lua din Mureş printr'un canal de alimentare a orizontului celui mai înalt. Asemenea sunt uşor de construit canalele Timişoara-Timiş şi apoi pe valea Timişului până la revărsarea lui în Dunăre, cu ramificaţiuni pe valea Berzavei pentru deservirea uzinelor şi fabricelor de fer dela Reşiţa şi

fabriciei de locomotive şi maşini ce St. E. G. va trebui să mute dela Viena în Banat. Altă ramificaţiune se va putea face spre Vârşeţ reconstruind canalul Maria-Teresia, ori croind un altul nou, fără multă cheltuială.

Înfăptuirea acestor baze de înflorire, cer însă stăpânirea de către noi a gurilor Timişului-Tisei şi Murăşului, adică Banatul întreg. Unitatea Banatului nu este o fantezie imperialistă, ci o necesitate economică, în interesul şi spre binele locuitorilor, spre binele păceii lumii, conform formulei americane.

Prin schimbarea direcţiunii de convergenţă economică căile ferate şi drumurile cer o nouă dezvoltare, dictată de interese locale, dar şi de necesitatea traficului mondial, învederat prin înfiinţarea trenului Simplon şi lansarea ideei pentru construcţiia liniei ferate a paralelei 45.

În privinţa aceasta, cel mai vitreg tratat comitat al Ungariei a fost Caraş-Severinul. Interesul provincial cere legătura directă Lugoj - Bocşa - Montană. Altă legătură strict necesară este construcţiunea liniei Jablaniţa - Bozovici cu bifurcare pe Valea-Nerei până la Dunăre, şi pe Valea Minişului până la Anina-Staer, pentru a face legătură cu Oraviţa. O linie industrială va trebui să lege Anina cu Reşiţa etc.

Pentru crearea liniei ferate a paralelei 45 s'au ținut conferinţe la cari noi nu am participat cu nici o idee. Toate traseurile propuse nesocotesc cu desăvârşire interesul nostru naţional, care poate fi pus în armonie cu interesul Italiei, Elveţiei, Franţei şi Angliei, fără jignirea Jugo-Slavorilor.

Trebuie ținut cont şi de crearea unei legături rapide între Banatul cel bogat şi capitala ţării precum şi spre porturile noastre Constanţa, Brăila şi Galaţ. Din punct de vedere strategic mai trebuie luată în considerare şi legarea sigură a Reşiţei, dezvoltată în arsenal, cu inima ţării. Linie actuală peste Orşova-Craiova, cu declivităţile sale considerabile, scumpitoare peste măsură a traficului, nu mai poate corespunde

cerințelor. Dealtfel este prea expusă și prea ocolitoare, pentru ca să poată servi scopul indicat. Legăturile peste Arad și Ilia pe valea Murășului și cea peste Hațeg nu corespundcerințelor mărite. Ne trebuie dar o linie nouă, cu cale dublă, care să pună în armonie interesul nostru cu cel mondial

Trascul cel mai nimerit pentru construcția liniei ferate a paralelei 45, ar fi următorul:

București—Pitești—Valea-Cotmenei, Gura-Topologului, Șirineasa—Valea-Luncavețului și a Ciupei, traversarea Târâei și a Oltetului—Bengești ori Prigoria—Târgu-Jiu, Valea-Tismana—Orlea—Celei, Valea-Motrului—Cloșani cu tunel până în Valea-Cernei, altul principal culminant până la Poiana-Ruschii pe Valea-Hidegelului, apoi Valea-Timișului—Caransebeș—Izeris cu ramificație spre Reșița; Bocșa-Montană—Detta—Becicherec, traversarea Tisei cu direcția spre Gomboș, lângă Dunăre, nu Vitkovicz și apoi prin Slavonia, Croația, Italia—Simplon și mai departe.

Posibilitatea de execuție și superioritatea economică și strategică a acestui traseu l'am dezvoltat pe larg în alt capitol, menționez aici numai că punctul culminant s'ar atinge în tunelul de aproape 15 km. lungime, între Cerna și Hidegel la o altitudine de 700 m., iar suișul și cobărâșul s'ar face pe nesimțite, repartisit pe o lungime considerabilă utilă, nu prin serpentine ocolitoare.

Lucrarea ar fi măreață, dar deamnă de capacitatea inginerilor noștri. Tunelele principale prin roce de calcar, gnais, granit și șisturi cristaline s'ar executa prin aparatele sonice »Gogu Constantinescu«, acționate prin forțele hidraulice considerabile ale Motrului, Cernei și Hidegelului.

Distanțele noi dela București ar fi:

Arad	525 km.	Sibiu	290 km.
Timișoara	475 »	Târgu-Jiu	250 »
Petroșeni	320 »		

Orice altă soluție pentru construcțiunea liniei ferate a paralelei 45, cu pod peste Dunăre sub Gombos, ar fi contrară interesului nostru general și celui mondial.

Dar și pentru înfăptuirea acestor lucrări avem nevoie de Banatul întreg, pe care Sârbii l'au ciuntit împotriva intereselor economice ale tuturor popoarelor conlocuitoare.

Ei scuză fapta lor prin cerinți sufletești superioare. Din cele ce am spus se poate deduce fățarnicia acestor scuze. Nu sunt la mijloc decât vanitatea și lăcomia. Ei, ca și Maghiarii au trăit veșnic în superlative. Dacă în cursul secolelor noi n'am avut cu ei nici un conflict armat, aceasta nu se datorește conștiinței intereselor noastre comune, ci faptului, că ei au tot luat, iar noi cei cuminți am tot cedat. Da, noi am cedat tot ce am avut pe malul drept al Dunărei și Tisei. Am considerat aceste fluvii mari ca hotare naturale puternice între două popoare cu interese generale comune, cari sunt avizate să trăiască în pace și armonie. Cumințenia noastră s'a tălmăcit ca slăbiciune, ori ca mare prostie. Cine cunoaște pe Sârbi știe că de bună voe, ei nu vor cedă nici un petec din pământul câștigat odată, căci ei nu cunosc noțiunea echității. Va fi nevoie de constrângeri. Ei să nu uite că eroul lor legendar Kralevicu Marcu a fost biruit și ucis de un Român ostaș al lui Mircea cel Bătrân, în bătălia dela Rovine de lângă Craiova, când Sârbii au pornit contra noastră ajutând pe Baiazid; să nu uite că, gloria lor nu a fost câștigată prin biruinți, ci dimpotrivă totdeauna prin înfrângeri catastrofale.

Greu să schimbi mentalitatea unui popor prin vorbe înțelepte și mai greu este să faci pe Sârb cuminte. Crescuți de mici copii în auzul povestirilor și cântecelor despre isprăvile minunate ale lui Dușan și Kralevicu Marcu și înzestrați cu o fantazie vie bogată în imagini strălucitoare, ei pierd adese simțul realității și atunci văd cai verzi pe păreți. Și, cine a mai văzut cal verde și Sârb cuminte? zice Bănățeanul.

Pentru pașnica noastră dezvoltare, propășire, pentru siguranța noastră avem nevoie de Banatul întreg, între hotarele sale naturale.

Precum în cer este Sfânta Treime, așa și pe pământ Torontalul, Timișul și cu Caraș-Severinul formează Treimea noastră cea de o ființă și nedespărțită și toți câți vă închinați în numele Tatălui, al Fiului și al Sfântului Duh, rugați-vă Domnului pentru înfăptuirea Banatului întreg și nădăjduind întru împărtășanie neprihănită, fiți gata de ziua mare a jertfei.

Banatul întreg nu poate fi decât al României-Mari, de care este bine legat printr'un brâu paternic tricolor, prin Dunărea albastră, apele galben lucitoare ale Tisei și prin undele roșii ale Murășului, făcute așa de Dumnezeu nostru însuși.

Toți câți Drapelul-Țarei onorați ca sfânt simbol al fericirii și înălțării noastre, în oastea pentru desrobirea Banatului vă înșirați și apărați de pângărire mândrul nostru Tricolor.

Pe voi Români dela Tisa pân' la Nistru prieteni să vă facem, sprijinitori ai Banatului întreg — am scris această carte; — am cules floare lângă floare, ca să leg o cunună, care să ne placă nouă tuturor și a cărei miros îmbătător tămâiere fie celor cari s'au jertfit cauzei noastre sfinte, — iar noi Români de pretutindeni, prin cunună să ne sărutăm, să legăm fârtăție, cum să leagă în Banat, pe vieată și pe moarte, și cu multă hărnicie în deplină armonie să lucrăm ca frați-fărtați și să facem ca România-Mare să fie România-Fericită cu Banatul-Intreg precum a fost pe vremuri:

Dacia Felix!

„Despre și pentru Banatul întreg“

va apare în 6 fascicole cu următorul cuprins:

Fascicola I. Capitol introductiv.

- » II. { Cap. I. Regiunea și remășițele antice.
Cap. II. Rolul Banatului în formarea neamului românesc.
- » III. { Cap. III. Colonizarea și înproprietărirea.
Cap. IV. Românii-Bănățeni.
Cap. V. Germanii și Șvabii, Maghiarii, Francezii, Italienii, Spaniolii, Ceho-Slovacii, Bulgarii (Crașovenii), Turcii și Țigani din Banat.
- » IV. { Cap. VI. Sărbii I. Istoria critică a așezărilor lor.
Cap. VII. Sărbii II. Luptele noastre religioase și politice. Voivodina.
- » V. { Cap. VIII. Statistică comparativă.
Cap. IX. Importanța economică a Banatului.
- » VI. Cap. X. Al treilea curent cultural al Tesmeiei. (Importanța culturală a Banatului.)

Comenzile se vor adresa la librăria W. Krafft și la autor Sibiu,
„Împăratul Romanilor“.